

Đi kiện Formosa không dễ!

Lữ Giang

Ngày thứ ba mùng 6.9.2016, trên Youtube xuất hiện một đoạn clip dài hơn 7 phút của Linh Mục Antôn Đặng Hữu Nam thuộc giáo xứ Phú Yên, Nghệ An, kêu gọi tất cả các đảng phái, tổ chức dân sự, và người dân cùng nhau chung tay khởi kiện Formosa ra tòa.

Linh mục cho biết Linh mục đang hoàn tất hồ sơ để khởi kiện Formosa và đưa ra bốn yêu cầu:

- Formosa phải đền bù thỏa đáng thiệt hại cho người dân.
- Formosa phải cải tạo, trả lại biển

sạch cho nước Việt Nam.

- Formosa phải đóng cửa, ngưng mọi hoạt động ngay lập tức, rút khỏi Việt Nam
- Khởi tố Formosa và những cá nhân tập thể đã chung tay sát hại môi trường biển Việt Nam.

Các nạn nhân đứng trước Tòa Án Thị Xã Kỳ Anh

Đây là những vấn đề đã được dư luận trong và ngoài nước nêu lên ngay sau khi lời thú tội của Công ty Formosa được công bố ngày 18.6.2016. Nội dung của lời thú tội đã coi vụ cá chết chỉ là một "**sự cố**" (incident), tức một việc bất ngờ xảy ra chứ không phải là một sự cố ý vi phạm luật pháp và xin chính phủ "*giúp giữ uy tín của FHS và các Công ty cổ đông của FHS trên trường quốc tế.*"

Có thể coi lời thú tội này như một thỏa ước giữa thủ phạm là Công ty Formosa và đồng phạm hay đồng lõa là nhà cầm quyền. Thỏa ước này do hai bên cùng soạn thảo nhằm giải thoát cho Công ty Formosa vượt ra khỏi các vụ tranh tụng. **Tòa án đã bị đặt ra bên ngoài.** Chính quyền đang giải quyết vụ Formosa theo chiều hướng này, bất chấp dư luận và mọi hậu quả. Tục giao "*Nén bực đâm toạc tờ giấy*" từ xưa đến nay đều đúng!

Ngoài ra, khi quyết định đem rác đổ vào Việt Nam, Công ty Formosa biết chắc thế nào cũng sẽ xảy ra các vụ kiện tụng vì vi phạm luật môi trường nên Formosa đã không dùng cơ sở chính ở Đài Loan mà chọn **cơ sở chính ở đảo Cayman** thuộc lãnh thổ hải ngoại của Anh trong biển Caribbean như một công ty ma. Giữa Việt Nam và đảo Cayman không hề có hiệp ước thương mại hay đầu tư nào, làm sao kiện ở đảo Cayman được?

Đây là những thủ đoạn rất tinh vi và phức tạp, những người không nắm vững về luật pháp và thủ đoạn chính trị khó có thể nhận ra. Do đó, việc đi kiện Formosa rất khó.

Từ ngày xảy ra vụ cá chết đến nay, chúng tôi đã viết 8 bài trình bày về diễn tiến và phân tích những phức tạp của vụ án Formosa, trong đó bài thứ 4 ngày 14.7.2016 nói về "*Trận đánh tới: đi kiện Formosa*". Trong bài này, chúng tôi đã so sánh vụ cá chết ở 4 tỉnh miền Trung với vụ tràn dầu ở vịnh Mexico năm 2010. Chúng tôi cũng đã dựa vào luật pháp Việt Nam để nêu ra những khó khăn khi kiện công ty Formosa. Trong bài thứ 7 phổ biến

ngày 1.9.2016, chúng tôi đã dẫn chứng các văn kiện pháp lý cho thấy có thể “Đưa vụ Formosa ra Liên Hiệp Quốc” dựa vào **Công ước Minamata về Thủy Ngân** mà Việt Nam đã ký kết cùng với 140 nước khác ngày 11.10.2013 ở Kumamoto, Japan. Đó là những khái niệm căn bản cần nắm vững nếu muốn đi kiện Công ty Formosa. Bây giờ chúng tôi xin nêu lên một số khó khăn thực tế.

NỘP ĐƠN KIỆN FORMOSA

Linh mục Đặng Hữu Nam cho biết:

“Hiện tại đã có 430 bộ hồ sơ đã hoàn thiện và những ngày như hôm nay vẫn còn rất nhiều người đến để làm hồ sơ tiếp. Vì thế từ hôm nay đến 26 thì chưa biết sẽ thêm bao nhiêu nữa. Sẽ tổ chức đi vào ngày 26 tháng 9 tới đây, đệ đơn lên tòa án. Trước mắt thì cũng xin ba luật sư cùng đi nhưng không biết là có hiện diện được không.”

Nói thì nghe rất giản dị, những thực tế không dễ dàng như vậy. Luật Việt Nam không dự liệu **tổ quyền tập thể** (class action), tức những người cùng bị chung một tai nạn và có những thiệt hại tương đối giống nhau, có thể đứng cùng chung đơn khởi tố để kiện. Ở Mỹ, trong những trường hợp như thế này, mỗi tổ hợp luật sư có thể đại diện cho vài trăm hoặc vài ngàn nạn nhân để kiện.

Trong vụ tràn dầu ở vịnh Mercico, số nạn nhân khoảng 220.000, Công ty Bristish Petrol (BP) đã phải chấp nhận bồi thường hơn 20 tỷ USD sau 5 năm kiện cáo. Tại Việt Nam, tài liệu của nhà cầm quyền cho biết sau vụ cá chết có hơn 100.000 người không có việc làm ổn định, thu nhập thấp và 176.285 người phụ thuộc, tính chung là khoảng **276.285 nạn nhân**. Chúng tôi tin rằng con số nạn nhân có thể cao hơn.

Như vậy nếu mỗi cá nhân phải nộp đơn kiện riêng, tòa sẽ phải xử ít nhất 20 năm, ngoại trừ trường hợp đại diện Công ty Formosa và đại diện các nạn nhân đồng ý thương lượng và chấp nhận một số bồi thường khoán định cho mỗi loại nạn nhân.

TÒA CÓ THỂ TRẢ LẠI HAY BÁC ĐƠN

Sáng ngày 26.9.2016, dưới sự hướng dẫn của Linh mục Đặng Hữu Nam, 540 người đứng đơn kiện và vài ngàn giáo dân đi theo yểm trợ đã vượt 200km đến thị xã Kỳ Anh, Hà Tĩnh để nộp đơn kiện Formosa. Lúc đầu họ bị công an ngăn chặn, nhưng đến gần trưa họ cũng vào được thị xã. Họ biến tòa án thành một nơi cầu nguyện, vừa hát Kinh Hòa Bình vừa hát nhạc đấu tranh. Anh Trần Minh Nhật cho biết lúc đầu nhân viên tòa không chịu nhận đơn, nhưng những người đi kiện nói rằng đây mới là giai đoạn nộp đơn, chưa phải là giai đoạn thụ lý nên họ mới chịu nhận.

Chúng tôi tin rằng **tòa có thể trả lại đơn** hoặc sau khi Công ty Formosa phản biện, **có thể bác đơn kiện**, viện lý do hôm 28.6.2016, Công ty Formosa Hà Tĩnh đã nhận trách nhiệm và cam kết “*bồi thường xử lý ô nhiễm và phục hồi môi trường biển tại 4 tỉnh miền Trung của Việt Nam với tổng số tiền tương đương trên 11.500 tỷ đồng (500 triệu USD).*” Chính phủ đã chấp nhận khoản bồi thường này, do đó không có gì phải kiện cáo nữa.

Ngày 15.9.2016 chính quyền Hà Tĩnh đã tổ chức buổi họp với người dân ở đây để phổ biến thông tin và mẫu đơn kê khai thiệt hại, nhưng các nạn nhân đã phản đối không chịu khai theo mẫu của chính quyền và bỏ ra về. **Cần lưu ý đây là tiền bồi thường, không phải là tiền trợ cấp** nên không thể giải quyết theo kiểu quyền trợ cấp được.

Nếu chính phủ và tòa quyết định như trên thì đó là một sự vi phạm luật pháp trắng trợn: Thứ nhất là chính phủ không có quyền đại diện cho các nạn nhân để đòi Công ty Formosa bồi thường thiệt hại, chỉ các nạn nhân hay đại diện của họ mới có quyền đó. Thứ hai, số tiền bồi thường phải ngang với số thiệt hại thật sự (actual damages) và sẽ xảy đến, chính phủ và Công ty Formosa không thể muốn định bao nhiêu cũng được.

Số nạn nhân của vụ tràn dầu ở vịnh Mexico cũng tương đương với vụ cá chết ở Vũng Áng, thế mà Công ty BP đã phải đồng ý bồi thường 20 tỷ USD, còn Công ty Formosa chỉ trả có 500 triệu USD, làm sao có thể chấp nhận được? Nhiều nạn nhân và tổ chức đã từ chối nhận số tiền này.

Hôm 22.9.2016 văn phòng của Luật sư Trần Vũ Hải cho biết đã hoàn tất hồ sơ cho người dân hơn 1.100 hộ gia đình thuộc giáo xứ Đông Yên xã Kỳ Lợi, huyện Kỳ Anh, tỉnh Hà Tĩnh, gửi lên Quốc Hội và chính phủ Việt Nam yêu cầu trích cho họ 2.000 tỷ, trong số tiền 11.500 tỷ mà Formosa đã bồi thường. Nếu không được bồi thường sẽ khởi kiện.

Chúng tôi tin rằng chính phủ sẽ không chấp nhận đòi hỏi này. Giả thiết các nạn nhân đồng ý số tiền bồi thường là 11.500 tỷ \$VN thì sau khi trừ phần tiền làm sạch môi trường, số còn lại phải chia cho tất cả 276.285 nạn nhân tùy theo loại, chứ không thể bồi thường xé lẻ như nhóm Luật sư Trần Vũ Hải đòi hỏi.

Quan điểm chung vẫn là không chấp nhận số tiền bồi thường 500 triệu USD.

TÒA SẼ DỰA VÀO PHÚC TRÌNH NGỤY TẠO

Chúng tôi xin nhắc lại, trong cuộc họp ngày 22.8.2016 tại Quảng Trị, Bộ trưởng Tài nguyên và Môi trường Trần Hồng Hà đã công bố một bản phúc trình ngụy tạo cho biết:

- Các thông số lý hóa, dinh dưỡng, kim loại nặng trong giới hạn cho phép, đảm bảo với vùng bãi tắm, thể thao dưới nước, nuôi trồng thủy sản.
- Biên sẽ sạch trở lại như trước vì đó là quy luật và "*sau những quy trình đánh giá khoa học, khách quan cho thấy biên sẽ sạch là hoàn toàn tự nhiên*".
- Người dân miền Trung sẽ có cả thép, cả cá và cả một môi trường biển sạch, đẹp, an toàn.

Với bản phúc trình ngụy tạo này, chính phủ đã chứng minh rằng vụ cá chết do Công ty Formosa gây ra không có gì nghiêm trọng để đến nỗi phải truy tố các viên chức Formosa về các tội vi phạm luật môi trường, cũng chẳng cần phải tẩy sạch ô nhiễm tại vùng biển thuộc bốn tỉnh Hà Tĩnh, Nghệ An, Quảng Bình và Quảng Trị vì "*biên sẽ sạch là hoàn toàn tự nhiên*", Công ty Formosa có thể tiếp tục hoạt động bình thường và số tiền bồi thường 500 triệu USD là đủ rồi!

Tòa án có thể căn cứ vào bản phúc trình ngụy tạo này để bác bỏ tất cả các đơn khiếu nại của các nạn nhân.

PHÁ VỠ MÊ HỒN TRẬN

Để loại bỏ bản phúc trình ngụy tạo này, ngoài các áp lực chính trị, cần phải áp dụng **Công ước Minamata về Thủy Ngân** mà Việt Nam đã ký kết cùng với 140 nước khác ngày 11.10.2013 tại Kumamoto, Japan, để yêu cầu Liên Hiệp Quốc can thiệp.

Công Ước nói rằng Thủy ngân là một chất gây ô nhiễm độc hại có ảnh hưởng thần kinh và môi trường khắc nghiệt khi phát thải vào không khí và nước. **Chương trình Môi trường Liên Hợp Quốc** (The United Nations Environment Programme - UNEP) có nhiệm vụ kiểm soát việc phát thải thủy ngân dựa theo Công ước Minamata về Thủy ngân. Chương trình này do ông Phó Tổng Thư Ký LHQ làm Giám Đốc Điều Hành.

Chúng tôi nghĩ rằng một số luật sư và chuyên viên môi trường có thể họp với nhau, soạn thảo một tờ trường trình các sự việc đã xảy ra, chứng minh sự ngụy tạo của chính quyền trong bản phúc trình được công bố ngày ngày 22.8.2016, rồi gửi cho Chương trình Môi trường Liên Hợp Quốc yêu cầu mở cuộc điều tra. Chúng tôi tin chắc bản phúc trình điều tra của Chương Trình này sẽ loại bỏ tất cả các kết luận của bản phúc trình của Bộ Tài Nguyên và Môi trường đã nói trên.

Có bản phúc trình của Chương trình Môi trường, chúng ta sẽ yêu cầu truy tố các viên chức Formosa và chính quyền có trách nhiệm, chấm dứt hoạt động của Công ty Formosa

tại Hà Tĩnh, bắt buộc Công ty Formosa phải tẩy sạch môi trường biển và trả cho các nạn nhân những số tiền bồi thường thỏa đáng.

Tranh đấu về luật phải dựa theo luật pháp, không thể đánh võ tự do được.

Ngày 29.9.2016

Lữ Giang